دەقی سەحیح پێچەوانەی ئەقڵی سەریح ناکات

الحق

AL HAQQ

نووسەر:

مـامۆستا ئــوسامە تــەوحیدی شـارەزووری

بسم الله الرحمن الرحيم

نامیلکەی :

دەقی سەحیح پێچەوانەی ئەقڵی سەریح ناکات

نووسەر:
مامۆستا ئوسامە تەوحیدی شارەزووری

مناصری دەوڵەتی ئیسلامی

الدَّوْلَةُ الإسْلَامِيَّة
خلافةٌ على مِنهاجِ النُّبوّة

١٤٤٧ هـ

عەقـڵ و نەقـڵ (نەقـڵ بەو دەقـانە ئەوترێ کەوا لەکتاب وسونەت هاتون)

ئایـا ئەقڵ و نەقڵ دژی یـەکن؟

ئـایا ئەقڵ پێش دەق ئەخرێت یان دەق پێش ئەقڵ ئەخرێت؟

سـەرەتا ئەبـێت ئەوەمان لا ڕوون بێت عەقیدە لەلای ئەهلـی سوننەت وەسـتاوە لەسـەر دەقە شەرعیەکان واتـا بیروباوەڕ لەلای ئەهلی سـونەت لەدەق وەرئەگیرێت لە قورئان وسونەتی سەحیح وئیجماع کەواتـا "سەرچاوەی بـیروباوەڕ لە وەحی وەرئەگـرین وە ئەقڵی تەندروستیش پشتگیری لەو وەحیـە ئەکات کەواتـا عەقـڵی سەلامەت پشتگیری نەقڵی شەرعی سەحیح ئـەکات ودژیەک نین" هەروەها ئێمە بەهۆی ئـەقڵ ـەوە فام ئەکەین وتێ ئەگەین لە دەقە شەرعیەکان خۆ گەر ئەقڵ نەبێت ئەوا وەک شێت هیچ تەکلیف ـمان لەسەر نە ئەبوو چونکە شێت ئەقڵی نیە ودرک بەدەقەشەرعیەکان ناکـات بـەڵام ئەمەش واتای ئەوە نیە ئەقـڵ بەتەنها سەربەخۆ بێت هەموو بیروباوەڕێ لە ئەقـڵ وەربگرین بـەڵکو "ئەقڵی تەندروست پشتگیری نەقڵی سەحیح ئەکـات ودژی نەقـڵ نیـە"

الآمدي رحمه الله ئەفـەرموێت : (اتـفق العقلاء على أن شرط المكلف أن يكون عاقلا، فاهما للتكليف، لأن التكليف خطاب، وخطاب من لا عقل له ولا فهم محال". فليس ثمة دين يكرم العقل الإنساني ويعلي من شأنه كالإسلام..)

واتـا : هەموو خاوەن ئەقڵەكان كۆڕان لەسەر ئەوەی مەرج ـی مكلف (واتا مەرجی ڕاسپاردن بەهەستان بە ئەنجامدانـی ئەركـە شەرعیەكان) ئەوەیە كەسـەكە ئاقڵ بێت ئەوكاتە ئەركـی شـەرعی لەسەرە چونكە ئەركە شـەرعیەكان گوفتـارە ئاڕاستەی ئەو كەسـانە كراوە كەخاوەن ئەقڵن و ئەقڵیان هەیە چونكە داواكردن وڕاسپاردنی ئـەرک بەكەسـێ كە ئەقڵی نەبێت شتێكی مەحاڵـە بۆیە هیچ ئایـنێک نیـە وەكو ئیسلام بایەخ بەئەقڵ بات و پلەی بەرز بكاتەوە.

ئیمام ـی ابن تـيمية ئەفـەرموێت : (العقل شرط في معرفة العلوم، وكمال وصلاح الأعمال، وبه يكمل العلم والعمل، لكنه ليس مستقلا بذلك)

واتـا : ئەقـڵ مەرجە بۆ زانینی زانستەكـان و تـەواوكـردن و چاككردنی كـارەكە وە ئەقڵ زانست وكردار كامڵ ئەبێت بـەڵام ئەقڵ بەتـەنها سەربەخۆ نیـە لەمـانەدا .

کەواتــا ئەقڵ مەرجە بۆ ئەرکەشەرعیەکان وەئەقڵی تەندروست دژی نەقڵی سەحیح نیە

شــێخ ی ئیسلام ابن تیمیە ئەفەرموێت : (کل ما ثبت عن النبي صلى الله عليه وسلم فهو يوافق العقل والفطرة ، ولا يمكن أن يخالف العقل الصحيح النقل الصحيح بحال وإنما قد يخبر الرسول ﷺ أحيانًا بما تحار فيه العقول ولا تدركه لعجزها وضعفها ، لا بما تحيله العقول ولا تقبله. ما جاء عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّه حَقٌّ يُصَدِّقُ بَعْضُهُ بَعْضًا ، وَهُوَ مُوَافِقٌ لِفِطْرَةِ الْخَلَائِقِ ، وَمَا جُعِلَ فِيهِمْ مِنْ الْعُقُولِ الصَّرِيحَةِ، والقصود الصَّحِيحَة ، لَا يُخَالِفُ الْعَقْلَ الصَّرِيحَ ، وَلَا الْقَصْدَ الصَّحِيحَ ، وَلَا الْفِطْرَةَ الْمُسْتَقِيمَةَ. وَإِنَّمَا يَظُنُّ تَعَارُضَهَا : مَنْ صَدَّقَ بِبَاطِلِ مِنْ النُّقُولِ ، أَوْ فَهِمَ مِنْهُ مَا لَمْ يَدُلَّ عَلَيْهِ ، أَوْ اعْتَقَدَ شَيْئًا ظَنَّهُ مِنْ الْعَقْلِيَّاتِ وَهُوَ مِنْ الجهليات، أَوْ مَا يَظُنُّهُ لَفْظًا دَالًّا عَلَى شَيْءٍ وَلَا يَكُونُ دَالًّا عَلَيْهِ) [الرسالة العرشية" (ص: 35)]

واتــا : هەموو ئەوەی لە پێغەمبەرەوە جێگیربوە ﷺ گونجاوە لەگەڵ ئەقـڵ و فیطرەت ی مرۆڤ مەحاڵـە ئەقڵێکی تەندروست پێچەوانەی نەقـڵێ صەحیح بکات بەڵام ئەکرێ هەنێ شت پێغەمبەر ﷺ باسی بکات ئەقـڵ تێیدا دەستەوەستاو و سەرگەردان بێت ولێی تێنـەگات بەهۆی لاوازی ئەقـڵ و بێ

توانابونی لەئاست تێگەشتنی لەو نەقڵە نەک لەبەر ئەوەی شتێک بێت ئەقڵ بەتەواوەتی ڕەتی کاتەوە ئەوەی لە پێغەمبەرەوە هاتوە ﷺ هەق وڕاستیە هەنێکی هەنێ تری پشت ڕاست ئەکاتەوە وە گونجاو و تەبایە لەگەڵ فیطرەت و ئەقڵ ی دروستکراوەکان وە گونجاوە لەگەڵ ئەو مەبەستە دروستانەی کەبۆی دانراوە وە بەهیچ جۆرێک نەقڵی سەحیح پێچەوانەی ئەقڵی ڕوون ناکات و پێچەوانەی مەبەستی تەندرووست وفیطرەتی ڕاست و ڕەوان ناکات کاتێ گومانی دژیەک لە نێوان ئەقڵ و نەقڵ دروست ئەبێت کەوا کەسەکە بڕوای بە باطلێک هێنا بێت یان بەهەڵە لەواتای دەقێکی شەرعی تێگەشتبێت کەدەقە شەرعیەکە بەڵگە نیە لەسەر ئەو تێگەیشتنە یان باوەڕی بەشتێ کردبێت باوەڕکردن بەوشتە بە ئەقڵیات بزانێت بەڵام ئەوشتە ئەقڵی نەبێت بەڵکو لە جەهل و نەزانی خۆی بێت بە ئەقڵیات ی داناوە یان گومانی وایە دەقە شەرعیەکە دەلالەت ئەکات لەو تێگەشتنەی خۆی کە بەبۆچونی خۆی پێچەوانەی ئەقڵە بەڵام دەقە شەرعیەکە دەلالەت ناکات لەو تێگەشتنە کەئەم کەسەلێی تێگەشتوە بۆیە وا ئەزانێت دەقەکە پێچەوانەی ئەقڵە.

وەفـەرمووێـەتـی : (ما خالف العقل الصريح فهو باطلٌ . وليس في الكتاب والسنَّةِ والإجماع باطل ، ولكن فيه ألفاظ قد لا يفهمها بعضُ النَّاس ، أو يفهمون منها معنى باطلاً ، فالآفةُ منهم ، لا من الكتاب والسُّنَّة) [مجموع الفتاوى" (11 / 490)]

واتــا : هەرشتێ پێچەوانەی ئەقـڵی سەرِیح و ڕوون بێت ئەوە باطلە وە هیچ شـتێ نیە لە قورئان و سونەت و ئیجماع کە بـاطل بێت بەڵام هەندێ وشـە وزاراوە هەن لە نەقـڵدا کە خەڵکانێـک لێی تێناگەن یـان بە مانایـەکی باطل لێی تێ ئەگەن کێشەکە لەو تێگەشتنە هەڵانەدایـە نەک لەخودی قورئان وسـونەت.

ئیمام ی ابن القيم رحمه الله ئەفـەرموێت : (الرسل صلوات الله وسلامه عليهم لم يخبروا بما تحيله العقول وتقطع باستحالته ، بل أخبارهم قسمان، أحدهما : ما تشهد به العقول والفطرا لثاني: ما لا تدركه العقول بمجردها ، كالغيوب التي أخبروا بها عن تفاصيل البرزخ واليوم الآخر وتفاصيل الثواب والعقاب ، ولا يكون خبرهم محالا في العقول أصلا ، وكل خبر يظن أن العقل يحيله ، فلا يخلو من أحد أمرين : إما أن يكون الخبر كذبا عليهم ، أو يكون

ذلك العقل فاسدًا ، وهو شبهة خيالية ، يظن صاحبها أنها معقول صريح)

[الروح" (ص 62)/ الصواعق المرسلة" (3/ 829-830)]

واتــا : پێغەمبەران هەواڵیان لە بارەی شتانێکەوە نەیاوە کە لەئەقڵدا مەحاڵ بێت و ئەقڵ بەتەواوەتی ڕەتـی بکاتەوە بەڵکو هەواڵی پێغەمبەران دووبەشە

یەکەم :- ئەو هەواڵانەی کە ئەقڵ وفیطرەت شایەتی بۆ ئەیەن

دووەم :- ئەو هەواڵانەی کە تەنها بەئەقـڵ درکی پێناکرێت وەک شتە پەنهانیەکان کە پێغەمبەران علیهم السلام هەواڵیـان لەسەر یاوە وەک وردەکاریەکانی ژیانی بەرزەخ و ڕۆژی دووایی و وردەکاریەکـانی پاداشت وسزا لەقیامەت ـدا ئەم هەواڵدانە پەنهانیەی پێغەمبەران لە ئەقڵدا بەشتێکی مەحاڵ دانانرێت وە هەر هەواڵـێ کەوا گومان بکرێت لە ئەقڵدا مەحاڵە لە دوو حاڵـەت تێپەڕناکـات یـان ئەوەیە ئەو هەواڵەی باس ئەکرێت درۆیە بەناو پێغەمبەرانەوە کراوە وقسەیەکی هەڵبەستراوە بە ناویانەوە یان ئەوەیـە ئەو ئەقڵە ئەقڵێکی فاسدە ئەقڵێکی تەندروست نیە بەڵکو تەنها گومان و خەیـاڵێکە لە مێشکی خۆی دروستی کردووە وا ئەزانێت ئەوە ئەقڵی سەحیحە.

ئیمام ـی ابن الجوزي لەباسی نیشانەی حەدیث ـی موضوع (هەڵبەستراو)ئەفەرموێت : (مَا أَحْسَنَ قَوْلَ الْقَائِلِ : إِذَا رَأَيْتَ الْحَدِيثَ يُبَايِنُ الْمَعْقُولَ أَوْ يُخَالِفُ الْمَنْقُولَ أَوْ يُنَاقِضُ الْأُصُولَ : فَاعْلَمْ أَنَّهُ مَوْضُوعٌ) [تدريب الراوي" (1/ 327)]

واتـــا : چەند جوانی وتوە ئەو کەسەی گەر بینیت فەرموودەیە بەتەواوتی پێچەوانەی ئەقڵی تەندروستە یان پێچەوانەی دەقـێکیْ سەحیح ترە یان پێچەوانەی بنەماکانی شەریعەت بزانە ئەو نەقڵکراوە هەڵبەستراوە بەناوی شەرعەوە.

واتا لەنیشانەی فەرموودەی هەڵبەستراو بە ناوی پێغەمبەر ﷺ ئەوەیە کە پێچەوانەی ئەقڵی سەرِیح و دەقی سەرِیح ئەکات یان پێچەوانەی بنەمایەکی ئیجماعی ئەکات پێچەوانەکردنەکەی لە ئەقڵدا ئەوەیە کەشتێک بێت بەهەموو جۆرێ لە ئەقڵدا یەکناگرێتەوە و تەبا و گونجاو نیە لەگەڵ هیچ ئەقڵێکی دروست وسەحیح.

ئیمام ـی ابن القیم رحمە اللە ئەفەرموێت : (وأنه الإسلام بعقيدته وشريعته) لم يجئ بما يخالف العقل والفطرة، وإن جاء بما يعجز العقول عن أحواله والاستقلال به، فالشرائع جاءت بمحارات العقول لا محالاتها، وفرق بين

ما لا تدرك العقول حسنه وبين ما تشهد بقبحه، فالأول مما يأتي به الرسل دون الثاني)

واتـا : ئیسـلام بە عەقیدە وشەریعەتـی نەهاتوە کە پێچەوانەی ئەقڵ و فیطرەت بێت گەرچی بە شتانێک هاتبێت کە ئەقڵ بە تەنها ناتوانێ درکـی پێ بکات شـەرع بەشانێ هاتوە ئەقڵ سەرسام ئەبێت نەک لە ئەقڵدا مەحاڵ بێت جیاوازی هەیە لە نێوان ئەوەی کە ئەقڵ ناتوانـێ درک بەباشی شتێ بکات کە لەشەرع هاتوە لەگەڵ ئەوەی لەگەڵ ئەوەی ئەقڵەکان هەمووی شایەتی خراپی ئەوشتە بەن جا ئەوەی پێغەمبەران پێی هاتون جۆری یەکەمـە کە بریتیە لەوەی بەشتانێ هاتون ئەقڵ بەتەنها ناتوانێ درکـی پێ بکات نەک جۆری دووەم..

ئیمام ـی ابن تیمیه ئەفەرموێت : (أن الأدلة العقلية الصريحة توافق ما جاءت به الرسل، وأن صريح المعقول لا يناقض صحيح المنقول، وإنما يقع التناقض بين ما يدخل في السمع وليس منه، وما يدخل في العقل وليس منه) [درء تعارض العقل والنقل لابن تيمية: 1/ 231 - 232]

واتـا : پێی هاتون وە ئەقڵی تەندرووست ناکۆکـ نیە لەگەڵ دەقی سەحیحـی نەقڵکراو بەڵکو ناکۆکی کاتێ دروست ئەبێت شتێ بدرێتە پاڵ دین

و ئەوشتە لەدین نەهاتبێت یـان شتێ بدرێتە پاڵ ئەقڵ و ئەوقسەیەش قسەی ئەقڵی تەندروست نەبێت . (کەواتـا ئەقڵ وشەرع پێکەوە هاوتەبان و دژیـەک نین بەڵام ئەقڵ سنوری دیاریکراوە و سەربەخۆیـانە ناتوانێ درک بەهەموو شتێ بکات بەڵام ئەقڵ ئەتوانێ لە شتەکان تێ بگات و شایەتـی باشی بۆبات بۆیە کە " ئەقڵ سنوردارە ئەوا ئەقڵ ئەخرێتە پاش نەقڵ چونکە نەقڵ علم ی الله یە و وەحی الله یە بەڵام ئەقڵ مەخلوقە وسنوردارە وزانستەکەی لەئاستێکدا ئەوەستێت ")

ئیمام ی أبو المظفر السمعاني ئەفـەرموێت : (اعلم أن فصل ما بيننا وبين المبتدعة هو مسألة العقل، فإنهم أسسوا دينهم على المعقول وجعلوا الاتباع والمأثور تبعا للمعقول، وأما أهل السنة قالوا: الأصل في الدين الاتباع والعقول تبع، ولو كان أساس الدين على المعقول لاستغنى الخلق عن الوحي وعن الأنبياء صلوات الله عليهم، ولبطل معنى الأمر والنهي، ولقال من شاء ما شاء، ولو كان الدين بني على المعقول وجب أن لا يجوز للمؤمنين أن يقبلوا أشياء حتى يعقلوا.. وإنما علينا أن نقبل ما عقلناه إيمانا وتصديقا، وما لم نعقله قبلناه تسليما واستسلاما، وهذا معنى قول القائل من أهل السنة: إن الإسلام قنطرة لا تعبر إلا بالتسليم) [الانتصار لأهل الحديث]

چاكبزانە " **خاڵی جیاوازی نێوان ئێمە و ئەهلی بیدەع بریتیە لە بابەتی ئەقڵ** "

– (**ئەهلی بیدەع**) بنەمای دینەكەیان لەسەر ئەقڵ بونیاد ناوە وە نەقڵیان خستۆتە پاش ئەقڵەوە

– بەڵام (**ئەهلی سونەت**) ئەڵێن بنەمای ئاین شوێنكەوتنی دەقە وە ئەقڵیش شوێن دەق ئەكەوێت

ئەگەر بنەمای ئاین لەسەر ئەقڵ دامەزرێت ئەوا خەڵكی بێ نیاز وبێ پێویست ئەبوون لە پێغەمبەران علیهم السلام ئەوكاتە مانای فەرمان بە چاكە و نەهی لە خراپە بەتاڵ ئەبویەوە هەر كەسەو حەزی لەچی بوایە ئەوەی ئەوت كە حەزی لێیەتی خۆ گەر دین بونیاد بنرێت لەسەر ئەقڵ ئەوكات واجب ئەبوو لەسەر باوەڕداران كە هیچ شتێ قبوڵ نەكەن تا ئەقڵ قبوڵی ئەكات بەڵام ئێمە لە سەرمان واجب كراوە ئەوەی بە ئەقڵ لێی تێگەشتین قبوڵی بكەین و بڕوا وئیمانمان پێ بێت وە ئەوەشی بە ئەقڵ لێی تێنەگەشتین قبوڵی بكەین وملكەچ وتەسلیم ی بین ئەمەش واتای وتەی ئەهلی سونەتە كە فەرموویانە ئیسلام پردێكە پێیدا تێپەڕ نابێت تەنها بەملكەچ بوون تەسلیم بوون نەبێت .

ابن الوزير ئەفەرموێت : (العقل مصدر من مصادر المعرفة الدينية، إلا أنه ليس مصدرا مستقلا، بل يحتاج إلى تنبيه الشرع، وإرشاده إلى الأدلة، لأن الاعتماد على محض العقل، سبيل للتفرق والتنازع)

واتا : ئەقڵ سەرچاوەیەکە بۆ ناسینی بابەتە ئاینیەکان بەڵام ئەقڵ سەرچاوەیەکی سەربەخۆ نیە بەڵکو پێویستی بە ئاگادارکەرەوە شەرعیەکانە و ڕێنمایی و بەڵگەی شەرعە چونکە پشت بەستن تەنها بە ئەقڵ ڕێگەیەکە بۆ ڕاجیاوازی و ناکۆکی چونکە هەرکەسەو بە ئەقڵی خۆی شتێ ئەڵێت.

بەڵێ هەرکەسەو بە ئەقڵی خۆی شتێکی ئەوتەوە وەکو ئیمام ى مالك رحمه الله ئەفەرمووێت : (أَوَكلما جاء رجل أجدل من الآخر، رد ما أنزل جبريل على محمد صلى الله عليه وسلم) [شرح أصول اعتقاد أهل السنة للالكائي: 1/ 144]

واتا : ئەگەر شوێنکەوتن بەوە بێت کەکێ لەقسەکردن ئەیباتەوە وزاڵ ئەبێت ئەوا هەرکات پیاوێ زمانپاراوتر هات کە لەمناقشەدا زیرەکتربێت و شوێنی بکەوین ئەوا ئەوەی الله بۆسەر محمد صلى الله عليه وسلم دایبەزاندووە ڕەد ئەکرێتەوە .

ابن الوزير ئەفەرموێت : (العقل مصدر من مصادر المعرفة الدينية، إلا أنه ليس مصدرا مستقلا، بل يحتاج إلى تنبيه الشرع، وإرشاده إلى الأدلة، لأن الاعتماد على محض العقل، سبيل للتفرق والتنازع)

واتا : ئەقڵ سەرچاوەیەکە بۆ ناسینی بابەتە ئاینیەکان بەڵام ئەقڵ سەرچاوەیەکی سەربەخۆ نیە بەڵکو پێویستی بە ئاگادارکەرەوە شەرعیەکانە و ڕێنمایی و بەڵگەی شەرعە چونکە پشت بەستن تەنها بە ئەقڵ ڕێگەیەکە بۆ ڕاجیاوازی و ناکۆکی چونکە هەرکەسەو بە ئەقڵی خۆی شتێ ئەڵێت.

ئیمام ی الشافعي رحمه الله ئەفەرموێت : (كل شيء خالف أمر رسول الله ﷺ يسقط، ولا يقوم معه رأي ولا قياس، فإن الله تعالى قطع العذر بقول رسول الله ﷺ ، فليس لأحد معه أمر ولا نهي غير ما أمر به) [الأم للشافعي: 2/ 193]

واتا : هەمووشتێ کە پێچەوانەی فەرمانی پێغەمبەربێت ﷺ ئەوا لەکار ئەخرێت هیچ بۆچون و قیاسێ لەبەرچاوناگیرێت لە بەرامبەر نەقڵی سەحیح چونکە الله تعالی بەقسەی پێغەمبەر ﷺ بیانوبڕی خەڵکی کردووە هیچ کەسێ تر مافی فەرمانکردن و قەدەغەکردنی بۆنیە کە پێچەوانەی فەرمان و نەهی پێغەمبەر بێت ﷺ .

وە وەک وتمان مەحاڵە پێکدا دانان لە نێوان ئەقڵی سەڕیح ونەقڵی سەڕیح ڕووبات تەنها یان ئەوەیە ئەقڵەکە سەحیح نیە یان ئەوەیە نەقلەکە سەحیح نیە یان تێگەشتن بۆ دەق و ئەقڵەکە سەحیح نیە ئەگینا ئەقڵی سەحیح و قطعی پێچەوانەی نەقڵی سەحیح و قەطعی ناکات کەواتا ئەقڵی سەڕیح و نەقڵی سەحیح هیچ کات دژیەک نین بەڵکو گونجاو و تەبان پێکەوە لەکاتی گومان بردن بە ناکۆکی لە نێوان دەقێک لەگەڵ ئەقڵ ئەوا یان تێنەگەشتنە لە نەقڵەکە یان نەقڵەکە سەحیح نیە یان ئەو کەسەی پێی وایە نەقڵەکە پێچەوانەی ئەقڵە کێشە لە ئەقلی خۆیەتی ئەگینا دەقی سەحیح پێچەوانەی ئەقڵی سەڕیح ناکات.

الحمد لله رب العالمين

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ